

Giuseppe Petronio (rodil se je leta 1909 v Maranu pri Neaplju, umrl leta 2003 v Rimu) velja za enega največjih italijanskih literarnih zgodovinarjev in književnih kritikov dvajsetega stoletja. Po šolanju v Reggio Calabrii, Neaplju in Rimu je bil najprej profesor italijanščine in latinščine na licejih, po nastanitvi v Benetkah pa tudi zelo ploden in odmeven književni kritik. Leta 1936 je dobil docentski naslov in odšel za lektorja v avstrijski Gradec, od tam pa kot gostujoči profesor v Romunijo, kjer se je поблиže seznanil z jezikoslovjem. Leta 1955 je postal predstojnik katedre za italijansko književnost na univerzi v Cagliariu, od leta 1964 do svoje upokojitve je zasedal isto mesto na tržaški Filozofski fakulteti, kjer je bil nekaj časa tudi dekan. Napisal je vrsto književnih kritik, množico esejev in več visokošolskih učbenikov (najbolj znana sta *Literarna ustvarjalnost v Italiji* (1964) in *Pripoved o literarnem dvajsetem stoletju v Italiji* (1994)), ki so imeli vpliv na cele generacije študentov italijanske književnosti, ter bil urednik literarne revije Problemi. Tudi zaradi izpričane naklonjenosti tržaškim Slovencem je prav, da počastimo spomin nanj z zanimivim odlomkom iz ene njegovih zadnjih knjig z naslovom *Potovanje v deželo poezije* (1999).

Giuseppe Petronio

Potovanje v deželo poezije

I. Iskanje metode

Sokrat sreča Evtifrona

Ta zgodba se je v naši kulturi začela pred dva tisoč štiristo leti v Grčiji, natančneje v Atenah. Nekega jutra se je Sokrat, sicer pameten in učen možak, po mnenju mnogih pa tudi nekoliko čudaški, napotil k sodniku, ki je pripravljaval sodne procese zaradi žalitve vere. Arhont – eden izmed devetih, ki so upravljali mesto – ga je poklical k sebi, ker ga je neki Melet obtožil, da kvari mladino in ne verjame v uradne bogove. Sokrat je ravno hotel stopiti na sodišče, ko je na vratih srečal Evtifrona, svečenika in svojega znanca. Po vljudnostnem pozdravu ga je vprašal, zakaj je bil tam, in Evtifron mu je povedal, da prihaja

GIUSEPPE PETRONIO

s pogovora z arhontom, vendar kot tožnik, ne kot obtoženec. Njegov oče je dal namreč vkleniti enega izmed svojih podrejenih, ker je v pijanosti ubil sužnja. V mesto je poslal sla, da bi izvedel, kaj naj stori z zločincem, toda preden se je sel vrnil, je vklenjeni umrl od lakote in mraza in Evtifron je menil, da je njegova dolžnost prijaviti očeta oblastem. Oče gor ali dol, povzročil je smrt človeka in svečenik ne more dopustiti, da bi nespoštovanje pravice in žaljenje bogov ostala nekaznovana. Sokrat je izrabil priložnost: le kdo drug bi mu dal lahko boljši nasvet glede njegovega primera? Če je sprožil sodni proces zaradi okrutnega ravnanja, potemtakem mora dobro vedeti, kaj je okrutnost, torej, kaj je pravično in kaj ne.

Tako je prišlo do dolgega, zanimivega, skoraj pretresljivega dialoga. Evtifron je vase zaverovano podal svojo definicijo pravičnosti: sveto in pravično, je rekel, je njegovo ravnanje. Sokrat mu je oporekal, da je tako ravnanje nemara res sveto in pravično, a je zgolj en sam samcat primer, njega pa zanima – da bi znal ravnati v vsakih okoliščinah – katera je temeljna ideja ali bistvo pravičnega in svetega, torej tista ideja, zaradi katere so "vsa sveta dejanja sveta". Evtifron je poskusil z drugo definicijo, vendar Sokrata ni prepričal: Evtifron spet ni zadel bistva, torej *ousíe* pravičnega in nepravičnega. Ni mu namreč povedal splošno veljavne definicije, ki bi združevala dejanja, ta so sicer medsebojno različna, a vsa sodijo v tisti *kdo bi vedel kaj*, zaradi katerega lahko rečemo, da je neko dejanje sveto ali ne.

Tako sta razglabljalna na dolgo in široko. Evtifron je nizal definicije drugo za drugo, toda Sokrat mu je vsako izpodbil, in to je trajalo, dokler ni Evtifronu zmanjkalo zamisli. Ko je Sokrat naposled še enkrat – mislim, da petič – predlagal: "Torej morava spet preučiti primer, saj ne bom popustil, dokler ga ne bom v resnici dojel," se je Evtifron na hitro poslovil z izgovorom: "Kdaj drugič, Sokrat. Zdaj se mi mudi," in pobegnil.

Pogovor – o njem poroča Platon v dialogu, ki so ga poimenovali prav *Evtifron* – se ne sklene z rešitvijo problema, z zadovoljivo definicijo, kljub temu pa je zelo pomemben, saj je v pomoč pri iskanju neizpodbitne resnice. Če hočemo pravilno razmišljati in delovati, ni dovolj, če se opremo na enega ali več primerov, jasno nam mora biti bistvo ali podlaga tega, o čemer razpravljamo. Če se namreč ustavimo pri tem ali onem posameznem primeru, pri tem ali onem mnenju, pri *dóksi*, kakor so temu rekli Grki, potem to ni drugega kot kavarniško kramljanje. Za "znanstveno" razpravljanje se moramo opreti na resnično znanje, na *epistémē*, so rekli Grki: na jasne, razumljive in splošno veljavne koncepte.

Leta 1937, torej več kot dva tisoč let pozneje, je Robert Musil, avtor *Človeka brez posebnosti*, na Dunaju prebral neko razpravo o neumnosti in zatem opisal svojo izkušnjo, podobno Sokratovi. Skušal je priti do dna temu, kaj je neumnost, vendar pri tem ni bil najbolj uspešen. Njegov zapis je zanimiv, zato ga navajamo:

Ker nisem hotel zaupati pesniškim sredstvom in se še nisem bil sposoben opreti na znanstvene metode, sem skušal priti do bistva ... tako, da sem kratko malo preučeval rabo besede "bedak" in njenih izpeljank z raziskavo

najbolj splošnih primerov. Žal pa je taka metoda podobna lovu na metulja. Ko mu nekaj časa slediš, ne da bi ga izgubil iz vida, se ti iz drugih smeri približa v enakem cikcakastem letu veliko drugih, popolnoma enakih metuljev, in kmalu ne veš več, ali si na sledi enemu in istemu. Tudi če opazujemo posamezne primerke vrste "neumnost", ne moremo vedno ugotoviti, ali med njimi v resnici obstaja neka prvinska povezava ali pa je naša pozornost neopazno prešla z enega primerka na drugega zaradi neke zgolj navidezne podobnosti. Zelo težko bi dali vse v eno vrečo in rekli: ta v resnici pripada bedaku.

Za ta Platonov dialog, torej za to Sokratovo trditev, sem izvedel pred več kot sedemdesetimi leti, natančneje v letih 1923–24. Star sem bil štirinajst let in leto prezgodaj v prvem razredu liceja. Gentilejeva reforma šolstva, ki je prav tedaj začela veljati, je zrevolucionirala poučevanje filozofije. V roke mi je potisnila *Evtifrona* skupaj z drugimi Platonovimi dialogi in dialogi tako imenovanih sokratikov, kar je bilo zame pravo razodetje. Dojel sem namreč, da moramo vsakič, ko o nečem govorimo, ne glede na to, kdo je naš sogovornik – knjiga, študent, prijatelj, učitelj – najprej določiti temo našega pogovora: o čem že govorimo? Kakšen je pomen – brez skokov vstran – besed, ki jih uporabljamo? Tega Sokratovega učenja nisem nikoli pozabil in se opiram nanj pri vsaki razpravi, najsi bo v družinskem ali akademskem krogu, govornjeni ali zapisani, nepomembni ali resni. Kak prijatelj ali draga oseba ob tem včasih zavzdihne, češ da pretiravam, da gre za manjše, a v nekaterih stvareh je bolje pretiravati, kot pa biti v zmoti zaradi lastne nepopolnosti: tak je tudi neki latinski pregovor.

V istem šolskem letu smo imeli tudi italijansko književnost in njeno zgodovino. Moj profesor je malo pred tem objavil droben priročnik o estetiki – to danes imenujemo "teorija književnosti" –, v razrednem besednjaku pa smo ga dijaki s profesorjem vred imenovali "mali priročnik". Ta je povzemal – tudi z dolgimi citati – trditve Benedetta Croceja (1866–1952, italijanski literarni kritik, filozof in politik, op. prev.) in Francesca De Sanctisa (1817–1883, italijanski literarni zgodovinar, op. prev.) in s prijateljem sva si priskrbela nekaj njunih knjig. To je bil zame že drugi pomembni dogodek v tistem letu. Začel sem se spraševati – tako kakor je to zahteval Sokrat –, kaj je književnost, toda tako kot Evtifron sem prišel do nepopolnih odgovorov, ki so bili mešanica Sokrata, Platona, De Sanctisa in Croceja. Kajpak se tega nisem zavedal. Nisem opazil, da ne moremo primerjati močnega zgodovinskega naboja De Sanctisa s Crocejevim idealizmom, po katerem naj bi bila poezija intuicija, ali s Platonovim idealizmom, po katerem naj bi bilo bistvo, *ousía*, večna in univerzalna "ideja" ter zato negibna in nespremenljiva, zunaj časa. Takrat še nisem poznal Aristotela, s katerim sem si pozneje pojasnil razliko med Sokratom in Platonom: "On, torej Sokrat, je z razumom iskal univerzalno bistvo, pri tem pa," je dodal Aristotel, "ni ločil konceptov od posameznega, in tu je imel prav." Bil sem v protislovju, vendar s prijateljem nisva bila edina v zmoti: v zmoti je bila vsa italijanska kultura, ki smo jo pozneje poimenovali "crocejanska", najsi bo na levi ali na desnici.

Ne glede na to, kakšna je bila, pa je bila preplet principov, na podlagi katerih sem približno dvajset let študiral in predaval književnost, postajal z leti vse bolj nezadovoljen, moja predavanja so postajala vse obširnejša, in bolj ko sem uporabljal in preizkušal to metodo, bolj jasna mi je bila njena nepopolnost.

Druga odkritja

Iz mojih sanj, ki sicer niso bile dogmatske, pač pa vse bolj nemirne, me je zbudilo nekaj travmatičnih izkušenj. Ena izmed njih je bilo srečanje – med mojim petletnim bivanjem v Romuniji (od leta 1938 do leta 1943) – z jezikoslovjem: s Ferdinandom de Saussureem (1857–1913, švicarski jezikoslovec, začetnik strukturalizma, op. prev.), z Antoinom Meilletom (1866–1936, francoski jezikoslovec, op. prev.), Charlesom Ballyjem (1865–1947, švicarski jezikoslovec, op. prev.), z Nemci, Italijani ... Tega sem se sicer lotil z zanosom, pri tem pa se nisem povsem odrekel svojim prejšnjim izkušnjam. Pozneje sem ta svoj korak naprej upravičil z znano Marxovo trditvijo, da naj bi bil nemški proletariat dedič nemške klasične filozofije, torej ne s prevratniško revolucijo tipa Marinetti, ki je hotel zažgati knjižnice in muzeje, temveč s Heglovo metodo, z negacijo teze v antitezo in nato v sintezo, ki združuje obe. Takrat sicer še nisem poznal Marxa, poznal in študiral pa sem De Sanctisa, imel bežen vpogled v Heglova dela, imel sem tudi prirojen občutek za zgodovino, ki sem ga prilagodil literarni zgodovini, pri tem pa sem se zgledoval po svojem predragem De Sanctisu. Ta preobrat me je oddaljil od Croceja, ne pa tudi od De Sanctisa, in prvi sad tega je bil moj komentar k *Dekameronu*, pravzaprav dolg uvod, objavljen v letih 1949–50, napisan pa že šest let prej. V njem sem pokazal precejšnje zanimanje za jezik in slog, saj sem jima posvetil dolgo poglavje, ki pa se staplja z analizo Boccaccia kot človeka, in s pozornostjo – ta je še zmerom nejasna, negotova v možne teoretske temelje – do zgodovine: do komunske Italije in njene kulture. Jezikoslovje, torej zanimanje za ekspresivne postopke, mi je pokazalo novo stran kompleksne prizme književnosti, pri tem pa nisem podlegel nespametnemu in arogantnemu zvajanju vseh književnih del na jezik: torej tezi, ki je povzročila toliko slabega in ga še zmerom povzroča.

Zatem je prišel Marx, z njim pa Engels, Gramsci, Lukács, pomembni in manj pomembni avtorji, ki so mi pokazali druge sestavine književnosti: druge strani prizme. Takrat sem za vedno dojel, da moramo vsakič, ko razmišljamo ali govorimo, nujno slediti jasnim in razumljivim idejam, zagrabititi ter trdno držati srž vsakega koncepta, *ousío*, pri tem pa tudi vedeti in nikoli pozabiti, da bistvo nečesa ni nekaj večnega, splošnega in negibnega, temveč da se – tako kakor mitični Protej – neprestano spreminja: spreminja se s časom, v skladu s prostorom, z vedno novimi okoliščinami: "Mimo tistega," je učil Heraklit, "ki stopi v reko, teče v vsakem trenutku druga voda." Zato so nujne razlage, vendar pa se naša, tudi kadar je pravilna, ne nanaša na nič drugega kot na neki čas, na natanko določen družbeni sloj, na miselnost in na okus, na šolo. Vedno je determinirana in zgodovinsko umeščena. Koncept ni potemtakem nič

drugega kot njegova zgodovina: zgodovina njegovega nastanka, sinteza številnih form (*fenomenov*, pravijo filozofi), v katerih se je v času vsakič izkristaliziral.

To pa – naj bo jasno – ni relativizem, pač pa vse kaj drugega! Ali pa vsaj ni relativizem tistega, ki zanika obstoj resničnosti in konkretnosti sveta. Morebiti je sveti relativizem tistega, čigar resnica ga historizira v istem trenutku, v katerem ga potrdi pri védenju, da je ta hčerka časa, torej zgodovine. Je zavest, zaradi katere smo vzvišeni in ponižni obenem, sektaški in tolerantni, prepričani – to je lepo povedal Lessing –, da Resnica z veliko začetnico, univerzalna in večna, pripada Bogu, in da nam smrtnikom, ujetim v nenehen tok časa, pripada zgolj – to pa je veliko! – njeno predano iskanje.

Prvi obračun

Ta drobec iz moje intelektualne in moralne vzgoje sem postavil semle, na začetek razprave o naravi in značilnostih literarnega zgodovinopisja, da bi s tem pojasnil duha, ki jo usmerja. Za mojimi današnjimi prepričanji je več kot sedemdeset let razmišljanja o književnosti in njeni zgodovini ter prav toliko let razburkane zgodovine Italije in sveta: fašizem in nacizem, vojna in vrnitev k demokraciji, štirideset nemirnih in negotovih let, padec številnih iluzij in konec številnih upanj, ta današnja mrzličnost. In veliko kulturnih izkušenj, moje nemirno crocejanstvo, odkritje Marxa, soočenje z neštetimi mnenji z vseh koncev sveta, ki se vse bolj spreminja v eno samo vrvečo vas, mnogo knjig, ki sem jih prebral, in veliko, ki sem jih napisal. In – tako je pel moj Saba – ne da bi se znal zasidrati v katerem koli pristanu, sta me na odprto morje gnala neukročeni duh in trpka ljubezen do življenja. Nekak nemir, ki me je nenehno vodil v iskanje: ne zaradi frivolne ljubezni do novega, zato ker je novo, ali zaradi prilagajanja kratkotrajnim modnim smernicam, temveč zato, da bi našel – ne da bi se pri tem kadar koli utrudil – nove strani prizmatičnega bistva književnosti kot tudi vsakega drugega koncepta. Vem, da je nemogoče opredeliti nespremenljivo bistvo književnosti. Književnost se namreč tako kot vse naravno in tisto, kar je ustvaril človek, nenehno spreminja s časom in kakor hitro pomislimo, da smo jo ujeli, se nam že izmuzne iz rok in – tako kakor se je to zgodilo Apolonu z Dafne – odreveni v grčasto deblo. Preneha biti živo in oleseni: postane dogma, predpis, akademizem.

Če bi hotel torej na enem platnu upodobiti vse svoje izkušnje v kulturi in v življenju, bi se primerjal z mladeničem, o katerem je govoril Galilei v svojem *Preizkuševalcu*. Vzgaljal je ptice in se veselil njihovega petja. Ker pa je bil “neznansko radoveden”, je sklenil, da bo odkril, kako nastane zvok, in to ga je vodilo iz enega presenečenja v drugo. Vzrok za nastanek zvoka ni le eden, temveč jih je veliko, in dlje ko jih je iskal, več jih je našel, vse dokler ni – ker ni več zaupal svojim domnevam – vsakemu, ki ga je vprašal, kako nastanejo zvoki, “velikodušno”, torej iskreno odgovoril, da pozna kar nekaj vzrokov zanje, vendar je “prepričan, da mora obstajati vsaj še sto drugih, neznanih, ki si jih ni moč zamisliti”. Galilei je z enako vztrajnostjo na svoje raziskave

prenesel izkušnjo tega gojitelja ptic in prišel do sklepa, da je "težavnost dojetja, kako nastane petje škržata, ki ti cvrči v roki, opravičilo za to, da ne veš, kako v tolikšni oddaljenosti nastane komet".

Tako: dvom v metodo, zavračanje vsakega prenatrženega sklepa in trditve, dokler ne dobim vseh dokazov o njeni pravilnosti, so zdaj zlit z mano, so kri moje krvi in me vodijo pri raziskovanju tistega, čemur pravimo "književnost" ter pri orisu njene zgodovine. In prelube sence Sokrata, Aristotela, Galileja, Kanta, Hegla, De Sanctisa, Saussurera, nesoglasno soglasne, mi dajejo pooblastilo, da lahko z nasmeškom odgovorim vsakemu – kakemu še zelenemu Preprostežu –, ki bi me rad utišal s citiranjem te ali one svoje "mojstrovine" in za nameček kakšne včerajšnje ali današnje trditve kratkega veka, ki ni podprta z nobeno "razumno izkušnjo": tudi to so besede Galileja.

II. V lov na metulja z imenom "literatura" (ali "poezija")

Deček odkrije literaturo

Jeseni leta 1917 sem bil že kak mesec dni v četrtem razredu osnovne šole ... Trenutek, prosim: nočem, da bi bilo navajanje kakega dogodka iz časov mojega izobraževanja videti kot narcisoidnost ali aroganca. Gre le za prepričanje, da ničesar ne poznamo in ne moremo poznati bolje od tistega, kar smo osebno izkusili ali o čemer smo razmišljali: ni boljšega poskusnega zajca od nas samih in naših mučnih izkušenj, ki so edine, v katere ne moremo podvomiti. Jeseni leta 1917 sem torej pravkar dopolnil osem let in sem hodil v četrti razred osnovne šole. Bila je vojna in za nami je bila boleča izkušnja Kobarida. Živeli smo v Reggio Calabрії in vojna je divjala tam daleč, kako trpko izkušnjo pa smo doživeli tudi mi: torpediranje ladje, polne vojakov, v Ožini in njeno počasno potopitev, ki je trajala polovico neskončno dolgega dne; brenčanje letala ponoči in sirene za preplah; prihod evakuiranih – pravili so jim begunci – iz zasedene Furlanije; romaneskne časopisne kronike; tožbe ranjenega narodnega ponoša ... Star sem bil šele osem let, a sem prezgodaj dozorel in sem časopise kar požiral – pravzaprav sem prebral vsak kos potiskanega papirja, ki mi je prišel v roke ... Tako sem nekega popoldneva stopil na cesto – živeli smo v baraki –, splezal na stol in zbranemu občinstvu, med katerim so bili zlasti ženske in otroci, oddeklamiral: "Ne boste prodrli. To je priljubljeni moto / italskega vojaka ..." Dogodek je našel mesto med družinskimi spomini in tako ta drobec ni bil pozabljen in je še živ v albumu mojih prvih spominov.

Pozneje, ko sem študiral književnost in jo poučeval, sem se večkrat vprašal, kaj sem storil tistega dne, ko sem si izmišljal stihe in jih recital, oziroma kaj sem hotel storiti. Zazdelo se mi je – in se mi zdi še danes –, da v tem primeru ni dvoma: izvajal sem *književnost* oziroma sem jo skušal izvesti; nekaj, za kar sicer nisem poznal imena in nisem niti vedel, da obstaja, sem pa bežno slutil. Knjige sem že poznal in te – šolske in druge – so govorile tako, s poudarjenim jezikom, ki sem ga posnemal pred svojim osuplim občinstvom. *Ne boste prodrli*

je bila zagotovo fraza, ki sem jo pobral od kdo ve katerega vojaka, ki se je vrnil s fronte; *moto, priljubljeni, italški* – v tem primeru to ni bilo narečje niti ne pogovorna italijanščina, ki smo jo govorili v družini, pač pa knjižne besede. Monsieur Jourdain je govoril v prozi, ne da bi jo poznal, jaz pa sem – ne da bi vedel – govoril literarno. Tega sem se držal vse svoje življenje. Tudi jaz – tako kot Sartre – lahko rečem, da “sem začel svoje življenje tako, kakor ga bom končal: med knjigami”, med prebiranjem literature in pisanjem o njej.

Tako jo je odkrilo že veliko drugih

To je torej nauk, ki ga lahko izluščim iz te svoje prve izkušnje. Književnost lahko v nekaterih obdobjih in deželah nastane s porodno genezo iz književnosti: iz knjige nastanejo druge knjige, iz zvrsti nove zvrsti, neka govorica se razširi ... to je veriga. Oglejmo si kak njen člen, kako pričevanje – veliko pomembnejše od mojega – slavnih pisateljev, ki jih je že v mladosti prevzela poezija: na primer pričevanje Ovida. Rodil se je (to je opisal v verzih) že s prirojenim nagnjenjem do pisanja, in sicer do pisanja v verzih. Oče tega ni odobral, saj je hotel, da bi postal govornik, on pa tega ni zmozel: “*quicquid temptabam dicere, versus erat*” (kar koli hočem povedati, pride v verzih). Ali stoletja pozneje Boccaccio: njegov oče je hotel, da bi postal trgovec, on pa se je temu upiral: “Ne trenutna muha, marveč starodavno nagnjenje mojega duha je bilo tisto, kar ga je z vsemi močmi vleklo k poeziji.” Sam se spominja: “Preden sem dopolnil sedem let, ko še nisem poznal niti ene literarne fikcije in še nisem poslušal učiteljev ter sem komajda poznal osnove črkopisa, se mi je iz samega vzgiba moje narave vzbudilo hrepenenje po pisanju in napisal sem nekaj poetičnih imaginacij, čeprav niso imele nobene vrednosti.” Z leti se je seveda naučil tehnike pisanja, pisal je, prepoznali so ga kot “pesnika” in stoletja dolgo je bil vzor za književno prozo v Italiji in zunaj nje.

Pripoved Vittoria Alfierija, ki v knjigi *Življenje* oriše avtorjevo iniciacijo k poeziji, ni dosti drugačna. Z nekaj razlikami, seveda. Otroštvo in mladostniška leta je preživel brez šole, kot divjak, in kljub temu ga je včasih iz prirojenega nagnjenja poezija – izbrana poezija – prevzela. Všeč sta mu bila pesnik Metastasio in komediograf Goldoni, prebiral je odlomke iz Ariostovega *Besnečega Orlanda*, ne da bi jih razumel. Pri trinajstih letih je sestavil sonet, “pogreto jed iz verzov, ki sem jih v celoti prepisal, jih skazil ali sestavil iz pesmi Metastasia in Ariosta, edinih italijanskih pesnikov, katerih pesmi sem nekaj malega prebral”. In vse se konča pri tem. Deset let pozneje mu je v Lizboni opat Tommaso di Caluso, ki je postal njegov doživljenjski prijatelj, prebral odo pesnika Guidija iz sedemnajstega stoletja: odo *Sreči*. Prevzela ga je, opat mu je rekel, da je rojen za pesnika in naj študira, on pa se je raje spet prepustil svojemu z dolgočasenemu svetovljanstvu. Spet drugič je pisaril neumnosti za nekakšno družabno igrico, vse dokler ni pri petindvajsetih letih, medtem ko je bedel pri “ljubljeni in osovraženi obenem” – pri ženski, na katero je bil privezan z verigo, ki jo je hotel presekati, a je ni znal –, da bi si skrajšal čas, vrgel na papir nekaj prizorov iz

tragedije, ki si jo je zamislil. Ženska se je zbudila, on je potisnil liste papirja pod blazine naslanjača ... Kmalu zatem je dokončno pretrgal z njo, sestavil svoj prvi pravi sonet (v resnici je Alfieri menda sestavil najmanj štiri svoje prve "prave" sonete!), v roke spet vzel tiste liste papirja, do konca napisal tragedijo, jo dal uprizoriti in dobili smo Vittoria Alfierija, trageda in liričnega pesnika.

Še zadnji primer: Jean-Paul Sartre. Ena izmed njegovih knjig je pripoved o dolgem, počasnem približevanju književnosti. Kot sirota po očetu je rasel v družini posebnežev, razpet med brezvoljno materjo, ki je bila povsem pod vplivom staršev, h katerim se je vrnila, babico, okorelo bralko, ter dedkom, zagrizenim bralcem, osnovnošolskim učiteljem in avtorjem šolskih učbenikov ... Odraščal je med knjigami in se vanje zaljubil: "Nikoli nisem brkljal po zemlji, nisem nabiral zelišč za herbarij, nisem lučal kamenja v ptice. Knjige so bile moje ptice in moja gnezda, moje domače živali, moj hlev in moja poljana ..." Z listanjem po knjigah se je naučil brati in prebral je vse, kar mu je prišlo pod roke. Poleg književnosti je odkril tudi to, kar so pozneje poimenovali "paraknjiževnost": "Še danes raje berem knjige iz *Série noire* kot Wittgensteina." Tako se je naučil pisati in je postal pisatelj: pripovednik, dramaturg, esejist, filozof. O umetnosti branja in pisanja, o besedah, ki so skrivnostna esenca tega našega početja, je pri svojih šestdesetih letih "spletel" prej omenjeno knjigo, fascinantno mrežo razmišljanj in spominov z naslovom *Besede*.

Ovid, Boccaccio, Alfieri, Sartre: štirje različni primeri. Rimljan iz Avgustovega stoletja, ki je postal slaven pesnik in so ga posnemali stoletje za stoletjem: Dante ga je postavil v limb, med velike. Sin premožnega florentinskega trgovca iz štirinajstega stoletja. Piemontski plemič iz osemnajstega stoletja, ki se je boril proti svojemu času in vzgoji. Francoski polihistor iz dvajsetega stoletja, učitelj ene ali dveh generacij ... Za nameček pa še malo-meščanski deček iz Kalabrije ... To so različni primeri, vsi pa imajo nekaj skupnega: prirojeno nagnjenje najprej do branja, potem pa do pisanja in književnosti, ki jih zvabi v svoje vibe, še preden sami vedo, kaj ta sploh je. Postane navada, potreba, strast, "nekaj", kar se od primera do primera razlikuje, a je kljub temu vedno enako: možnost besednega uresničenja občutkov, vtisov, fantazij, čustev, misli ..., ki zabrisani in nejasni zorijo znotraj nas in jih lahko opredelimo le udejanjene v organsko tkivo blagoglasnih besed (Dantejev izraz). Ob tem pa zavest o obstoju pravil, ki se jih moramo naučiti ali si jih izmisliti: o tehniki, brez katere se ta nejasni svet, ki valovi znotraj nas, ne bi mogel odpreti pred drugimi ljudmi in jih prepričati, ganiti.

Štirje pisatelji, štirje primeri, v njih pa kljub temu obstaja *ousia*, bistvo, ki ga je iskal Sokrat. Bistvo pa je mnogovrstno in tisti, ki se spusti v lov nanj, se ne sme ustaviti pri tej ali oni izmed nešteti form, ki jih bistvo lahko zavzame ... že naprej moramo iskati: za sabo imamo več kot dva tisoč let književnega ustvarjanja in še vedno nas čaka – v to smo zdaj že lahko prepričani – veliko presenečenj.

Prevedel Vasja Bratina